

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Jany Yasin
„Západní hospodářská pomoc v rámci poválečné obnovy střední Evropy v počátcích
studené války (1944-1950)“
předkládaná v roce 2023 na Ústavu hospodářských a sociálních dějin

I. Stručná charakteristika práce

Předkládaná disertační práce rozpracovává dvě stěžejní témata: 1. mezinárodní humanitární pomoc zemím, v nichž se obyvatelstvu v důsledku okupace a válečných událostí nedostávalo základních životních potřeb, a institucionalizace této pomoci, zejména založením United National Relief and Rehabilitation Administration, v níž humanitární pomoc byla rozšířena o programy hospodářské obnovy; 2. formování strategie hospodářské pomoci evropským zemím v podmínkách rozhořivající se studené války, která vyústila do Plánu evropské obnovy. Obě témata jsou v práci rozvíjena jednak na mezinárodní úrovni s důrazem na roli Spojených států, na niž se podrobně rozebírá koncipování forem pomoci a její realizace, jednak na úrovni vybraného regionu, a to Rakouska.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Předložená disertační práce je založena na rozsáhlém studiu archivních materiálů domácí i zahraniční provenience (Vídeň, New York), vydané edici FRUS, dále oficiálních internetových zdrojů a poměrně rozsáhlého studia relevantní historické literatury. Její těžiště spočívá v konstruktivním obrazu humanitární pomoci a hospodářské podpory evropských, okupací a válečnými škodami těžce zasažených států, kterou poskytovaly Spojené státy. Podrobně sleduje institucionalizaci této pomoci, která vyústila v založení UNRRy, rozebírá její činnost zejména věnovanou otázce běženců (uprchlíků). Současně sleduje politické aspekty angažovanosti Spojených států v uvedených aktivitách přerůstající v podmínkách počátků studené války v pomoc hospodářskou (Marshallův plán). Paralelně zkoumá vývoj v poválečném Rakousku, zejména v sovětské okupační zóně, a charakterizuje jeho sice marné snahy omezit hospodářskou exploataci Sovětským svazem i taktiku, již si za pomoci Spojených států a přístupem k Plánu evropské obnovy vytvořila předpoklady pro obnovu své suverenity v roce 1955.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Struktura práce je vypracována v zásadě uvážlivě, jednotlivé části práce na sebe navazují v logickém sledu. Vytknout jí lze ale značnou nevyváženost – něco přes 43 % textu je věnováno jediné kapitole (čtvrté), která je vhodně tematizovaná. Na ostatních dvanácti kapitol proto zbývá málo prostoru, v průměru necelých šest stran na jednu kapitolu. Patřícnější by bylo práci strukturovat podle jednotlivých pojednávaných témat do větších celků a vyvarovat se tak jejich zbytečné fragmentaci. Nevyvážený je též poměr mezi výkladem pomoci a obnovy na mezinárodní úrovni a jejich promítnutím do prostoru okupačních zón v Rakousku.

Charakteristickým znakem předkládané práce je její popisnost. Ta je čitelná již od první kapitoly, která (obdobně jako většina následných) vzhledem k využitým zdrojům přináší do českého historiografického prostředí nemálo nového, což ovšem mohlo být produktivněji rozpracováno. Zmíněná kapitola je v podstatě výčtem zrodu institucí válečného hospodářství Spojených států, jehož počátek chybně spatřuje již v roce 1933. Ne zcela na místě se v ní připisuje vliv keynesiánství, administrativní prezidenta Roosevelta spíše akceptovala institucionalismus wisconsinské školy J. R. Commonse. Na ni úzce navazují kapitoly stručně nastiňující počátky americké zainteresovanosti na pomoci evropským zemím (Lend-Lease) a proces institucionální centralizace humanitární pomoci. Dominující je čtvrtá kapitola obsažně pojednávající o vzniku UNRRy, jejímu poslání a zejména její činnosti. Největší prostor je

věnován problematice běženců, jejich různých kategorií, životu v táborech, podílu UNRRy na péči o běžence, pátrání po nezvěstných osobách a problematice repatriace a přesídlení. Výklad místy ruší nejasnosti (např. pohodlný život a táborech a v katastrofálních podmínkách, s. 43-44; „školení nových doktorů“, s.44; centra populace, s. 45; pomoc pouze „příslušníkům OSN“, s. 52, tamtéž, vlna německých uprchlíků z východní Evropy před postupující Rudou armádou byli většinou Židé). V kapitole o poválečném postavení Rakouska v prvních poválečných letech by měla být zřetelněji interpretována tzv. klauzule o vině a jejím využití (zneužití) na postupimské konferenci, na níž padlo rozhodnutí o tzv. vnějších německých aktivech (v práci je označen jako „německý přepravitelný majetek“, s. 61) jako reparaci sovětské straně. Větší prostor by si zasloužila sovětská exploatace přidělené okupační zóny a zejména jejích ropných zdrojů (pokus o zřízení smíšené sovětskou-rakouské společnosti Sanaphta podle modelu smluv, jimiž si Sovětský svaz podmaňoval jím okupované země), přesněji definovat Správu sovětské majetku v Rakousku (holdingová společnost), i pokus rakouské vlády zestátněním zabránit sovětské straně zmocnit se významných podniků. Ke škodě kapitoly bylo opomenuto provedení měnové reformy. Vcelku komplexně je pojednáno o působení UNRRy v Rakousku, více pozornosti by si zasloužila klíčová otázka výživy (v květnu 1946 na osobu připadalo 950 kalorií na den), chybí vysvětlení, kam šly peníze získané prodejem UNRRou dodaného zboží (s. 69). V nástinu hospodářské situace v Evropě je diskutabilní teze o „faktickém bezvládí“ v Německu a Rakousku (s. 72). V pojednání o Trumanově doktríně je výstižně zachycena změna v politice Spojených států. Píše-li se v ní, se usilovaly o obnovu konvertibility měn evropských států, tak vyvstává otázka, zde v úvodních částech práce neměly být zmíněny závěry z konference v Bretton Woods pro poválečný vývoj. Modelově kapitola devátá, desátá a dvanáctá mají společného jmenovatele – Marshallův plán, spojením by výklad byl ucelenější. Stejně je tomu v případě jedenácté a třinácté kapitoly. V kapitole o přístupu Rakouska k americkému plánu obnovy je poukázáno na diametrálně rozdílný postup Spojených států a Sovětského svazu v otázce německého majetku v Rakousku i na placení nákladů na okupační vojenské jednotky. Oproti předchozímu poněkud rozšířený výklad znárodňovacího pokusu rakouské vlády je v podstatě dublující a oba by měly být spíše sloučeny. Poslední kapitola nastiňuje politický i hospodářský význam začlenění se Rakouska do Plánu evropské obnovy. Poněkud neorganicky je do ní zařazena časově předcházející část o sovětských exploatačních praktikách, o nichž bylo v práci pojednáno. Spíše než více než stručné naznačení cesty ke státní smlouvě z roku 1955, které by slušelo spíše závěru, měla být provedena analýza důsledků rakouského přístupu k Marshallovu plánu i smlouvy se Spojenými státy z června 1948.

Po *formální stránce* z hlediska grafického předkládaná práce splňuje stanovené standardy. Jistým nedostatkem je absence seznamu zkratk, jejich užití je v textu zcela na místě vzhledem k vysokému počtu institucí. Zpravidla při prvním uvedení té které instituce je uváděn její plný název a zkratka je uvedena v závorce. Text práce je sdělný, nicméně není prost jazykových neobratností, např. bylo by vhodné používat pojem tábory, resp. utečenecké tábory, místo kempy, shromaždiště, centra, dále např. „komunistické potřeby SSSR“ (s. 65), název sovětského státu by neměl být občas zaměňován pojmem Rusko. Zvláště rušivě působí nepatřičná tvorba anglicismů, např. „budoucí americká asistence“ (pomoc, s. 81), „na programu spolupráce kontribuovat“ (přispívat, s. 82) či „provést screening“ (s. 55).

Práce s prameny materiálem. V každém případě je na místě vysoce ocenit pramennou základnu založenou na výzkumu relevantních archivních fondů uložených v Národním archivu v Praze, Rakouském státním archivu a archivu Společnosti národů v New Yorku. Stejně je třeba vyzdvihnout práci s pramennou edicí FRUS a využití internetových zdrojů oficiálních institucí (Lehman Collection) aj. Rozsáhlé studium pramenů bylo v předkládané práci zúročeno, zejména po stránce faktografické. Poměrně rozsáhlý je i záběr prostudované literatury, ke sledovaným tématům je literatura více než bohatá a je z ní třeba vybírat.

Nicméně přece jen by práce prospěly práce G. Bischofa, významnější, než citované, a to *Austria in the First Cold War*, New York 1999 (česky 2017), *Österreich und der kalte Krieg. Ein Balanceakt zwischen Ost und West*, Wien 1922, G. Bischof – Hans Petschar, *Der Marshall Plan. Die Rettung Europas & Wiederaufbau Österreichs*, Wien 2017, dále např. Karel Krátký, *Marschallův plán*, Plzeň, 2010.

Vlastní přínos. Předkládaná práce představuje faktograficky pevně vyztužený pohled zejména na činnost UNRRy, zvláště na problematiku uprchlíků a běženců přinucených z různých důvodů opustit svou vlast. V této problematice je zřejmý její badatelský přínos.

IV. Dotazy k obhajobě

1. Jaká byla řešení problému uprchlíků, vyhnanců, vysídlenců a dalších jejich kategorií, a jejich přípravy na zařazení se do běžného života?
2. Jaké byly konkrétní přínosy americké hospodářské pomoci Rakousku?

V. Závěr

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěla*.

V Praze, dne 15. prosince 2023

prof. PhDr. Drahomír Jančík, CSc.